

PARADIGME ÎN SCHIMBARE: ETICĂ ȘI LIBERTATE LITURGICĂ ÎN VREME DE PANDEMIE

Pr. Prof. univ. dr. Dumitru A. VANCA
Universitatea „1 Decembrie 1918”, Alba Iulia
vancadum@yahoo.com

Abstract: Changing Paradigms: Ethics and Liturgical Freedom in a Time of Pandemic

Most people would agree that the Covid-19 pandemic turned the world upside down, causing irreversible mutations and transformations. World governments have been forced to put in place new laws in order to limit the spread of SARS-CoV-2. Due to restrictions and limitations, the economic, cultural, educational, and social systems took on the challenge of finding new ways of expression. These effects were also felt by the various denominations in Romania. They were forced to close their houses of prayer or to find new ways of fulfilling their mission. In this context, the Romanian Orthodox Church was strongly affected by governmental restrictions interfering with its liturgical practices. The Government gave up its position of neutrality and intervened proactively in liturgical practices that define the identity of the Romanian Orthodox Church. Regardless of its ethical implications, the legislative interventionism of the Government in the liturgical practices of the Romanian Orthodox Church led to irritation and a variety of reactions, the only reality one can notice being that the leadership of the Church has neither the courage to adopt new solution, nor the decisiveness to confront the State, both directions being mere individual initiatives. The ethical solutions we propose to the most controversial liturgical problems—the common Communion Spoon and the live broadcast of the Liturgy—are: (1) strengthening the liturgical catechesis in order to raise the awareness of the believers; (2) audacity to identify new solutions, as Communion is a method, not a doctrine (but the solution must be communal and hierarchical); (3) the use of means of communication such as Facebook and WhatsApp led to the emergence of virtual communities, which the Orthodox Church could use in order to strengthen its parish churches.

Keywords: COVID-19 pandemic, ethics and liturgical freedom, common Communion Spoon, online broadcast of the Eucharistic, new solutions

1. Introducere

Deja, la mai bine de 6 luni de când agențiile de presă anunțau primul caz confirmat de Covid 19¹, avem certitudinea că Pandemia SARS-COV 2 a schimbat, dacă nu istoria omenirii, cel puțin sistemele de sănătate, relațiile sociale, sistemele de educație și sistemele economice. Am devenit puțin mai rezervați și mai circumspecți cu cei din afara cercului intim al relațiilor noastre, avem *classroom* și examene online, suntem mai puțin prezenți în magazine reale și am început să ne descurcăm mai bine în cele virtuale; crește vânzarea de produse de igienă și de sănătate în timp ce industria auto stagnează, prețul petrolului scade în timp ce acțiunile platformelor online cresc². Este evident că paradigmele culturale, sociale și economice s-au schimbat în toată lumea.

Relațiile dintre instituțiile publice – statul în speță – și instituțiile religioase au suferit de-a lungul timpului transformări radicale; autoritatea politică și autoritatea bisericească împărțindu-și deopotrivă și puterea și autoritatea asupra aceluiași subiecți sociali. Fără a intra în nuanțele raporturilor dintre ele³, la o scurtă privire chiar și numai asupra Bibliei, putem constata această evoluție de la Teocrația absolută (sistemul social biblic) până la separația radicală occidentală (sistemul francez), după Huntigton, un proces continuu care modelează democrațiile și trasează falii geografice⁴.

În disperarea de a ține sub control răspândirea virusului, guvernele au impus restricții sau chiar interdicții în toate domeniile vieții, mai ales

1 <https://www.agerpres.ro/sanatate/2020/02/26/horatiu-moldovan-ministerul-sanatatii-a-anuntat-confirmarea-primului-caz-de-coronavirus-din-romania-in-gorj--456191> (accesat în 8.10.2020)

2 Samuel Brannen, Habiba Ahmed and Henry Newton, *Report. Center for Strategic and International Studies (CSIS)*, 2020. (accesat 8.09.2020. doi:10.2307/resrep25198)

3 O viziune bună asupra acestor raporturi se poate vedea la Chris Eberle și Terence Cuneo, „Religion and Political Theory”, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Winter 2017 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <https://plato.stanford.edu/archives/win2017/entries/religion-politics/> (accesat în 10.09.2020).

4 Samuel Huntigton, *Ciocnirea civilizațiilor și refacerea ordinii mondiale*, trad. R. Carp, Ed. Antet, București, 1998.

în aspectele sociale sau economice care presupun aglomerări de oameni. Școlile și teatrele au fost închise, evenimentele sportive și marile festivaluri au fost anulate, industria HoReCa a fost adusă în pragul falimentului.

În acest context global, România este nevoită să ia la rândul ei câteva măsuri legislative care nu doar au perturbat viața Bisericilor ci, prin reglementările impuse, au intervenit în chestiuni care țin de practica liturgică internă a Bisericilor, modificând efectiv practicile liturgice și afectând tradiții și cutume vechi de credință.

Considerând că unele dintre aceste măsuri au încercat să determine modificarea cultului, în special cel al Bisericii Ortodoxe din România, vom urmări modul în care legislația determinată de apariția Pandemiei SARS COV 2 a perturbat libertatea de conștiință a credincioșilor acestei Biserici, încercând să stabilim limitele relații Stat-Biserică în chestiunile de interes social în care cele două instituții interferează sau se suprapun.

În România, ca în multe țări europene, relația stat culte este una care se bazează pe un „parteneriat social”⁵, în care „cultele religioase sunt libere și se organizează potrivit statutelor proprii, în condițiile legii”: „se organizează și funcționează în mod **autonom, potrivit propriilor statute, coduri canonice și regulamente**, cu respectarea Constituției și a legilor țării.”⁶ Pornind de la aceste considerente legislative s-a opinat că ordonanțele de urgență care conțin reglementări privitoare la modalitatea de participare la viața liturgică a Bisericilor a fost o încălcare a acestui principiu. Practic, în noul context de securitate sanitară (sau mai degrabă de lipsă a acesteia), Guvernul României a abandonat starea de neutralitate și a căutat să reglementeze o zonă semiprivată – practica liturgică – lăsată până atunci la îndemâna cultelor, întrucât adunările religioase erau considerate potențial nocive în lupta de combatere a răspândirii noului coronavirus⁷. Și acest lucru l-au făcut majoritatea guvernelor naționale.

De cealaltă parte, religiile și-au văzut amenințată pentru prima dată sfera de influență – lumea spirituală. Intangibilă și greu definibilă pentru omul non-religios, lumea spirituală guvernează după unica regulă a credinței. Acesta este și motivul pentru care, statuând libertatea de conștiință, mai toate guvernele lumii moderne au permis religiilor să ocupe

5 A se vedea art. 7(1) din Legea 489/2006 (*Legea cultelor*), publicată în MO nr. 201 din 21 martie 2014

6 A se vedea *Constituția României*, art. 29(3). Vezi și Legea 489/2006, art. 8(1) și art. 14(1).

7 Sayed A. Quadri, „COVID-19 and religious congregations: Implications for spread of novel pathogens”, în *International Journal of Infectious Diseases*, vol. 96, 2020, p. 219-221.

„un spațiu” în afara realităților fizice și să se organizeze după propriile reguli, cu condiția ne interferării în spațiul public, considerat neutru. Lăsând la o parte abuzurile consemnate de istorie, până și laicismul francez ori comunismul radical au preferat mai curând un soi de toleranță, limitând doar spațiul de acțiune al Bisericilor, fără a impune reglementări de natură liturgică.

Pandemia Covid-19 rescrie istoria acestui agreement politico-religios. Sub presiunea mass media sau din proprie inițiativă, multe dintre guvernele europene au limitat exprimarea liberă a conștiinței religioase (*forum internum*) prin emiterea de norme legislative⁸ care au limitat activitatea bisericilor și, implicit, exprimarea liberei conștiințe. Prinsă la mijloc, între normele guvernamentale generale sau explicite, privind restricționarea practicilor liturgice⁹, și curentul anti eclezial stimulat de atacurile neîncetate ale unor persoane publice cunoscute, cum sunt Emil Moise¹⁰ și Andrei Caramitru¹¹, leadershipul BOR s-a simțit obligat să transmită recomandări privind comportamentul liturgic al credincioșilor, majoritatea eparhiilor luând decizii cu nuanțe locale și particulare¹².

În plus, prelungirea măsurilor restrictive privind adunările publice, au împins corpul eclezial să caute noi forme de comunicare prin care să țină comunitatea activă și racordată măcar informal la viața liturgică. Numărul bisericilor care realizau transmisiuni live pe FB a explodat, s-au creat grupuri de „rezistență liturgică” pe WhatsApp, iar numărul *podcast-urilor* catehetice încărcate pe Youtube a crescut și el simțitor. Dintr-o

8 Unele instituții europene au considerat că unele norme legislative sunt chiar abuzive, atât prin nivelul restricțiilor impuse Bisericilor, cât și prin generalizarea absolută. A se vedea pentru aceasta Raportul OSCE (ADHIR) Human Dimension Commitments and State Responses to the Covid-19 din 17 iulie 2020, disponibil online la https://www.osce.org/files/f/documents/e/c/457567_0.pdf (accesat la 16.08.2020)

9 Ordonanțele militare emise de Ministerul Afacerilor Interne cuprind interdicții explicite cu privire la serviciile liturgice și administrarea Sfintei Împărtășanii (<https://cncpic.mai.gov.ro/node/32449>, accesat în 17.08.2020). A se vedea și Ordinul comun al Ministerului Sănătății și Ministerul Afacerilor Interne pentru aprobarea regulilor privind accesul în lăcașele de cult, distanța minimă de siguranță și măsuri sanitare specifice pentru desfășurarea activităților religioase, disponibil la: http://culte.gov.ro/wp-content/uploads/2020/06/ORDIN_MS-MAI_APROBARE_REGULI-ACCES_LACASE_DE_CULT.pdf (accesat la 24.08.2020)

10 Blogurile Adevărul – Emil Moise: <https://adevarul.ro/blogs/emil.moise>

11 <https://www.facebook.com/andrei.caramitru>

12 Un survol rapid pe site-urile episcopioilor ortodoxe din țară și străinătate va constata o largă paletă de recomandări; de la simple îndemnuri de respectare a normelor impuse de autorități, până la sfaturi privind tipurile de rugăciuni care să fie rostite în această perioadă.

dată *common ground church* plonja necontrolat într-un spațiu necunoscut și utilizat secvențial și accidental – lumea digital-virtuală.

2. Lingurița și împărtășirea din Potirul comun

Cel mai probabil, isteria presei și alergia la posibilele acuzații seculariste a determinat reacția neașteptat de rapidă a Bisericii Ortodoxe Române¹³, dar și a Bisericii Romano-Catolice¹⁴. Evident, sincronizarea și rapiditatea reacției poate fi pusă în legătură cu posibile sugestii venite din sfera guvernamentală, dar această chestiune nu ne interesează aici.

Dacă ideea unor recomandări privind comportamentul credincioșilor pe timp de Pandemie în spațiile liturgice este o reacție firească și logică, conținutul acestor recomandări a fost total nepotrivit și chiar împotriva teologiei Bisericii, dând startul unei adevărate furtuni de postări și comentarii pe rețelele de socializare, dar și în presa scrisă. Practic, comunicatul sugera onorabilitatea comportamentului liturgic neobișnuit, condamnat în alte circumstanțe: a) participarea online la sfintele slujbe; b) împărtășirea extra liturgică cu lingurițe personale la purtător; c) evitarea sărutării sfintelor icoane (prin consecință logică, a oricăror lucruri sfinte; d) concesiunea surogatelor euharistice:

„Persoanele care manifestă simptomele de gripă de orice fel și simptomele de coronavirus, descrise de autoritățile medicale, sunt sfătuite să evite în acele zile locurile aglomerate, inclusiv spațiul bisericii, pentru a nu-i expune și pe alții la o posibilă îmbolnăvire. În acest timp, persoanele respective pot asculta Sfânta Liturghie difuzată de Radio Trinitas și Trinitas TV;

Persoanele care au teama de îmbolnăvire prin împărtășirea din Sfântul Potir cu lingurița comună pot cere preotului, în mod excepțional, împărtășirea, în orice moment al zilei, din *Sfânta Euharistie pentru bolnavi*, care le poate fi oferită într-o linguriță adusă de acasă și folosită exclusiv în acest scop, de o singură persoană (o firimitură din Sfânta Euharistie este pusă într-o linguriță cu vin);

13 *Patriarhia Română: Măsuri sanitare și spirituale în timp de epidemie*, <https://basilica.ro/patriarhia-romana-masuri-sanitare-si-spirituale-in-timp-de-epidemie/> (accesat în 10.08.2020).

14 <https://angelus.com.ro/comunicat-arcb-27-02-2020-masuri-impotriva-noului-coronavirus/> (accesat în 10.08.2020).

Menționăm că în Biserică Sfânta Împărtășanie se pregătește și se administrează totdeauna în condiții de igienă totală, iar icoanele sunt frecvent igienizate. Cei care se tem în această perioadă de îmbolnăvire pot evita temporar sărutarea icoanelor din biserică, însă pot săruta icoanele din propria casă;

Persoanelor care nu se pot împărtăși pentru că sunt deja bolnave li se recomandă să guste acasă din Agheasma Mare, primită de la biserică în ziua de Bobotează.¹⁵

Brusc și fără să vrea, comunicatul a oxigenat apa stătută a BOR. Unii preoți s-au grăbit să caute justificări teologice pentru soluțiile avansate¹⁶ iar alții s-au avântat în noi metode de administrare a Euharistiei¹⁷. Pe acest fond polemic, majoritatea mută a Bisericii Ortodoxe a început să prindă glas. Rețelele de socializare s-au înflăcărat iar taberele s-au aliniat pro și contra neigieniceii lingurițe. „Războiul” se purta acum între seculariștii (progresiști), care nu mai cred în explicații mistice și ziceri patristice, și tradiționaliștii (conservatori) care văd în orice modificare a *practicilor liturgice* un atentat la viața Bisericii. Pe lângă materiale neutre și informative¹⁸ au apărut reacții dintre cele mai vehemente, preoți ca Mihai Valică, Radu Preda sau Eugen Tănăsescu, sau chiar unii ierarhi, acuzând intervenția

15 Patriarhia Română: *Măsurile sanitare și spirituale în timp de epidemie*, <https://basilica.ro/patriarhia-romana-masuri-sanitare-si-spirituale-in-timp-de-epidemie/> (accesat în 10.08.2020).

16 A se vedea materialul distribuit pe WhatsApp de către prof. Adrian Niculcea, „Teologie euharistică ortodoxă pentru vremuri de pandemie”, Facultatea de Teologie «Ovidius» din Constanța, 30 aprilie, 2020).

17 Semnalăm aici cazul preotului Irimie Marga din Brașov care a fost filmat împărtășind credincioșii atât prin „intincție” (înmuierea unei bucățele din Pâinea euharistică în Sfântul Sânge), cât și cu linguriță de unică folosință (<https://www.youtube.com/watch?v=TRCPx4nrSI>) sau cazul unor clerici din Rusia care folosesc un sistem de „sterilizare” prin afundare succesivă în trei lichide.

18 A se vedea spre exemplu materialele lui Petre Guran (Lingurița, Ultima redută”, în *Dilema veche*, nr. 837, 5 - 11 martie 2020, disponibilă la <https://dilemaveche.ro/sectiune/din-polul-plus/articol/lingurita-ultima-reduta>, accesat 17.08.2020), Adrian Papahagi (<https://www.facebook.com/adrian.papahagi/posts/2937276186336216>) și Mirel Bănică (Cum a devenit lingurița de împărtășanie „punctul nodal al secularizării” și de ce „fără BOR nu vom mai exista” – Interviu pentru Europa Liberă: <https://romania.europalibera.org/a/cum-a-devenit-lingurita-de-impartasanie-de-ce-fara-bor-nu-vom-mai-exista-interviu-cu-mirel-b-nic%C4%83nic%C4%83/30636133.html?fbclid=IwAR38Qfqzjb84hIOjInCKtauCv8NzjvqTLP9U0DDfhAh0oNnCGfJUD2-foSQ>). A se vedea și postările noastre de pe pagina FB: Dumitru A. VANCA: <https://www.facebook.com/profile/100001996235616/search/?q=Lingurita%C8%9Ba>

autorităților prin măsuri legislative în probleme intime ale practicilor liturgice, dar și lipsa de reacție în fața ingerințelor guvernamentale.

Nu idolatrizăm lingurița, dar nici nu este nevoie să ni se spună care ar trebui sau nu să fie rolul ei în cultul Bisericii. Sau că oricând poate fi extirpată din Liturghie, doar pentru că unora li se năzărește că ar fi agent patogen al virusului buclucaș. A ni se sugera introducerea lingurițelor de unică folosință și perfect aseptizate în modul de împărtășire al credincioșilor, îmi pare că este ca și cum i-aș recomanda stomatologului să îmi extragă măseaua cu un patent de scos cuie, care mai întâi a fost îmbălsămat în substanțe virucide.¹⁹

Blocarea vieții spirituale a românilor, din partea autorităților de stat, în timpul pandemiei, precum și ignorarea totală a Bisericii, prin hotărârile ce vizează viața duhovnicească, după încetarea stării de urgență (15 mai), mai recent cu relaxări care nu diferă prea mult de perioada stării de urgență, ne sugerează faptul că neo-marxiștii și dușmanii lui Hristos și-au unit ura împotriva Bisericii, săvârșind blasfemie, pe față. Acest lucru a fost posibil pe fondul tăcerii vinovate și a lipsei de reacție a clerului, precum și a lașității unora dintre cei care conduc Biserica.²⁰

„Deranjul” privind folosirea linguriței la administrarea Euharistiei nu este nou: Și contestatari au mai fost²¹ și măsuri restrictive în vreme de molime²², dar ceea ce șochează de la bun început în conținutul reco-

19 *Miștile drill lockdown din epoca de aur a despotismului sanitar și Molima bristofobiei în vreme de pandemie*, disponibil la <https://episcopiahusilor.ro/mintile-drill-lockdown-din-epoca-de-aur-despotismului-sanitar> (accesat în 24.08.2020). A se vedea și Idem, *Molima bristofobiei în vreme de pandemie*, disponibil pe site-ul Episcopiei Hușilor.

20 Mihai VALICA, *Sfânta Euharistie între coronavirus, blasfemie și apostazie*, accesibil online la <https://www.crainou.ro/2020/05/14/sfanta-euharistie-intre-coronavirus-blasfemie-si-apostazie/> (accesat în 24.08.2020)

21 Prin 2010, pr. Lucian Grigore din Pitești a avut un mic război de Împărtășanie, soluția sa fiind un set de mai multe lingurițe: https://www.crestinortodox.ro/comunitate/blog.php?user=Dan&blogentry_id=2307

22 Nicodim Aghioritul (+1809), comentând Canonul 28 de la Sinodul Trulan (692), ne lasă să înțelegem că în vreme de molimă erau luate măsuri speciale la administrarea Împărtășaniei, lingurița fiind dezinfectată în oțet: *Drept aceea și preoții și Arhiepiscopii trebuie în vreme de ciumă, să întrebuițeze chip spre a împărtăși pe cei bolnavi, care să nu calce Canonul acesta, punând în strafidă Sfântul Trup, ci în vreun vas Sfințit, și de acolo să-l ia, sau ciocli, sau bolnavii, cu lingurița. Apoi vasul cu lingurița să se pună în oțet, și oțetul să se verse acolo unde se spală preoții după Sfânta Liturghie, sau cu orice chip ar putea, mai neprimejditor și canonicesc* (*Pidalion*, p. 262, nota 205). De asemenea, Nicolae C. Tomescu, în teza sa de doctorat ...

mandărilor Patriarhiei este sentimentul de relativizare a credinței pe care comunicatul îl induce. Este de-a dreptul de neînțeles cum Patriarhia nu a sesizat pericolul teologic strecurat în textul comunicatului, în timp ce C.T. Popescu, gazetar fără studii teologice, vector acid al cenzurii acțiunilor și inacțiunilor Bisericii sesiza ridicolul situației. Lăsând la o parte limbajul mocirlos la adresa Bisericii, CT Popescu identifică toate derapajele

„Ce greșeală au putut să facă, Dumnezeuule, am înțepenit când am văzut. Biserica Ortodoxă Română a emis un comunicat în care a spus să nu mai pupe icoanele credincioșii, să se împărtășească cu linguriță de acasă, nu cu lingurița sfințită de la biserică și, mai rău de atât, să asculte slujba la televiziunea lor, a bisericii, și la radio, să nu se mai ducă la Biserică. (...)”²³ă

Fără a intra în probleme complicate de teologie, prin chiar obiectul său, credința este înrădăcinată în câmpul celor nevăzute și aparent ilogice (Evrei 11:1). Lumea omului religios se subordonează legilor credinței, ferme și imuabile prin chiar originea lor divină. De aceea, miracolul (ca suspendare a legilor firii) este răspunsul omului credincios la provocările surmontabile logic. Adăpat din Evanghelie și din experiența milenară a Părinților, discursul public Bisericii nu poate fi șovăielnic, tocmai pentru că este înrădăcinat în credință; credința care mută munții, care calcă pe ape, care învie morții. Or, tocmai asta făcea Patriarhia prin comunicatul său; obtura canalul prin care seva credinței urca să liniștească sufletele cuprinse de angoasa realităților cotidiene complicate și fără soluții. Introducând opționalitatea practicilor liturgice într-un ritual stabilizat de

... 22 despre Mitropolitul Grigore IV al Ungrovlahiei, menționează câteva restricții privind administrarea Euharistiei: „*In Focșani se ivise epidemia ciumei, tocmai în acea vreme, adusă probabil de oștile ruse. Guvernatorul general din Odesa, printr'un ordin dela 7 Ianuarie 1829 dispusese ce anume măsuri sanitare să se ia în Focșani și în alte părți pentru combaterea epidemiei [Arhivele Stat. Chișinău, pachet 94, dos. 566/1829]. Și în Basarabia se ivise cazuri; deaceia și Consistoriile din Iași și Chișinău trimit instrucții protopopilor și locuitorilor cum să se feriască de această «lipicioasă boală», [Arhiva Consistorului Duhovnicesc Chișinău, dos. 4 și 66/1829]. Până și scrisorile ce treceau Prutul se desinfectau prin dese înțepături. Creștinii din București n'au avut voie să se împărtășiască în lunile Mai și Iunie 1829; sau desinfectat bisericile, veșminte, cărți și icoane. Cu bani bisericești s'a ajutat la zidirea spitalului Mărcuța în Noembrie 1829 [Bis. Ort. Rom. XXVIII, p. 1372]. Iar la bisericile Radu Vodă, Mihai Vodă și Șerban Vodă, ce erau «coprinse de spital», nu putea să intre nici un creștin, ci numai preoții [Acad. Rom. ms. 1071, f. 215]” (C. N. TOMESCU, Mitropolitul Grigorie IV al Ungrovlahiei (Teză de Doctorat), Tipografia Eparhială „Cartea Românească”, Chișinău, 1927, p. 65, nota 3).*

23 CTP, despre deciziile BOR în vremea coronavirusului, disponibili la <https://www.digi24.ro/stiri/actualitate/ctp-despre-deciziile-bor-in-vremea-coronavirusului-ce-greseala-au-putut-sa-faca-dumnezeule-am-intepenit-cand-am-vazut-1267987> (accesat în 10.08.2020)

sute de ani, lăsat la latitudinea șovăielile personale, Biserica își tăia craca de sub picioare, renunțând la chiar temelia ei: credința. La ce bun un Dumnezeu care nu mai poate salva, la ce bun un act de cult re-șăpat după temerile mele?

Revenind la actul liturgic al împărtășirii, trebuie să spunem că administrarea Euharistiei cu lingurița nu este o problemă de doctrină, ci una de practică liturgică; iar practica s-a schimbat în timp în funcție de realitățile interne ale Bisericii. Odată creștinii primeau Euharistia direct în palmă și sorbeau din paharul comun, astăzi însă, la ortodocșii (și o parte din bisericile orientale) folosește lingurița²⁴. Și atunci, care este motivul reacției consistente a unei părți din Biserică la comunicatul patriarhie?

Ce a deranjat cel mai mult în chestiunea solicitării modificării practicii în administrarea Sfintelor Taine, nu a fost nici lingurițele de unică folosință (care ar putea fi incinerate periodic, cum se face cu pomelnicele sau cu icoanele scoase din uz), nu a fost nici intenția introducerii unor obiecte comune în circuitul sacru²⁵, fără o rugăciune specială de sfințire²⁶ (bisericile se pot dota cu seturi mai mari sau mai mici de lingurițe în funcția de nevoile și dimensiunile parohiei, la fel cum există mai multe seturi de veșminte liturgice), nu a fost nici teama de modelele greco-catolicilor privind distribuirea Împărtășaniei prin intincție. Nimic din toate acestea. Dar oricare din aceste gesturi era văzută de grupurile ortodocșilor militanți ca renunțare la luptă. O chestiune care ar fi ar fi trecut poate neobservată în vremuri mai calme, a sfârșit prin a fi cheia rezistenței în fața secularizării. Insuficient pregătiți pentru a accepta schimbări, credincioșii ortodocși mai religioși mai rurali ca mulți dintre europeni, au considerat imixtiunea Guvernului un motiv suficient de legitim pentru un refuz total: nimic nu se schimbă.

24 Detalii privind evoluția acestei practici la Nicolae Preda, „Împărtășirea credincioșilor de-a lungul timpului - între tradiție și actualitate”, în *Revista Românească de Studii Axiologice*, Nr. 2, Anul 1/2020, p.62-72 (file:///Users/dumitru/Desktop/COVID%2019/IMPARTAIREA_CREDECINCIOILOR_DE_A_LUNGUL.pdf)

25 Savatie Baștovoi: „O linguriță înmuiată în Singele Domnului nu mai este un obiect casnic bun de pus în mașina de spălat vase, ci este un obiect liturgic care trebuie să rămână în altar”, disponibil la <https://www.produșemanastiresti.ro/blog/articole-duhovnicesci/o-lingurita-inmuiata-in-singele-domnului-nu-mai-este-un-obiect-casnic> (accesat în 02.05.2020).

26 În acord cu practica veche a sacralizării obiectelor liturgice prin întrebuințare și nu neapărat printr-o rugăciune ar trebui reevaluată, practica actuală nefiind în duhul Bisericii Ortodoxe, ci de inspirație occidentală (cel mai probabil, introdusă prin *Trebnikul* lui Petru Movilă).

În actuala polemică, lingurița, un accesoriu liturgic târziu și neesențial, devine simbol al unei bătălii de ariergardă cu avansul agresiv al secularismului. Dar și acest tip de omologare a unei tradiții formate târziu cu Tradiția s-a mai repetat. Singurul mod de ieși din capcana fastidioaselor reconstituiri istorice este asumarea teologică a fiecărui gest ritual. Cu atât mai mult o dezbateră în planul de valori al corpului politic asupra unei norme rituale interne unei comunități de credință este condamnată la irelevanță și ricoșează înapoi ca bațjocură. Dar bătăliile care se câștigă sunt cele care se dau, iar acum e rîndul linguriței.²⁷

În cele din urmă, Patriarhia a revenit asupra comunicatului inițial iar guvernul a mai îndulcit restricțiile astfel încât, deocamdată, chestiunea lingurițelor de unică folosință a rămas în arhiva rezistenței anti-seculariste, iar ecoul luptelor mediatice s-a stins odată cu diminuarea (sau obișnuința) de a trăi cu noul coronavirus.

3. Liturghia online și comunitățile virtuale

Comunicatul Patriarhie conținea recomandarea explicită ca cei care au motive temeinice de sănătate să evite participarea fizică în biserici și că caute să urmărească sfintele slujbe la Radio și la TV Trinitas. Fără vreo atribuție în practica liturgică a Bisericilor, Guvernul extinde recomandarea și asupra spațiului virtual:

Se pot oficia slujbe în lăcașurile de cult de către slujitorii bisericești/religioși, fără accesul publicului, slujbele putând fi transmise **în mass-media sau online**. (Ordonanța militară 2 din 21.03.2020)

Este momentul în care transmisiunile online ale sfintelor slujbe explodează. Dintr-odată, Internetul și FB par o binefacere neprețuită (mai ales că e aproape gratis). Orice preot cu telefon smart transmite ce vrea; de la Pavecernița la Liturghie, de la predici ocazionale la cateheze elaborate. Se părea că Biserica se reinventează... Problemele au apărut când toate impreciziile au fost vărsate de-a valma în mediul virtual. Oricine, de oriunde, putea să vadă toate bâlbele și impreciziile din bisericile risipite pe coclauri, iar lumea a putut să vadă nu doar ștaiful de la Patriarhie, ci și

²⁷ Petre Guran, „Lingurița-ultima redută”, în *Dilema veche*, nr. 837, 5 - 11 martie 2020, disponibil la <https://dilemaveche.ro/sectiune/din-polul-plus/articol/lingurita-ultima-reduta> (accesat în 10.08.2020).

zbaterea unor cântăreți fără talent, a unor preoți fără darul omiletic. Dar mai presus de toate, eu personal am avut sentimentul că taina se risipește. Acesta a și fost motivul pentru care, la câteva zile de la acest comunicat am reacționat, postând pe pagina personală de FB hotărârea de a nu mai transmite online:

Azi (25 martie) am transmis pe FB ultima Liturghie... din perioada aceasta de război mediatic. De acum încolo nu voi mai face această greșeală. Am avut un sentiment straniu... nu eram eu. Liturghia nu este nici ședință în partid, nici comunicat de presă și nici sesiune de comunicări științifice. Le-am vorbit creștinilor sute de ani despre misterul liturgic, despre taina lui Hristos și Taina Tainelor, iar acum trădăm tot ce am spus și făcut până acum. Fiecare preot știe că în Altar nu intră oricine și nu intră oricum... De ce acum oricine „poate intra” să vadă deaproape lucrarea preotului, oricine poate transmite Liturghia. Ne-a dat Guvernul voie, nu?! Telefoanele atârnă de cruci și microfoane; ascunse după vasele de flori sau chiar rezemate de chivot... sacrificăm totul pentru cel mai bun unghi.²⁸

Ulterior, consecvent cu ideile exprimate într-un articol mai vechi²⁹, mi-am nuanțat poziția într-un comentariu la aceeași postare, explicând:

- orice tele-transmisiune diluează exponențial inefabilul, tainicul, „mysterium tremendum”;
- pentru a avea un efect cât de cât pozitiv, o tele-transmisiune necesită o pregătire adecvată a preotului, a stranei și a privitorului (credinciosul); o predică proastă, un cântăreț afon sau fonfăit, împreună cu un „credincios” tolănit în fotoliu este cel mai toxic amestec;
- sunt de acord cu o tele-transmisiune parțială - doar *Liturghia Cuvântului ...* până la predică, inclusiv, căci cuvântul Evangheliei trebuie propovăduit cu orice mijloace și în orice medii;
- Liturghia Euharistică nu are nicio finalitate dacă nu e urmată de împărtășirea credincioșilor. Atunci, de ce să facem doar un teatrul liturgic??

28 *Fără Liturghie online*, <https://www.facebook.com/Dumitru.VANCA/posts/2815687315174449>

29 D. Vanca, *Mission or counter-mission: the divine liturgy ,on-air', in „The Missionary Ethos of the Church in post-modernity”*, în *Altarul Reîntregirii* 1 supl./2015, Alba Iulia, Reîntregirea, 2015, p.443-470;

- Explicația nașterii catapetesmei (deși se regăsește la mai mulți autori) este mult simplificată, devreme ce se uită ciborium-ul și perdelele care-l completau (așa cum se vede în vechea iconografie);
- transmisiunea Sf. Liturghii (chiar și numai o perioadă imitată de timp) poate inculca ideea că participarea reală și participarea online e același lucru... iar în timp lucrurile pot involucra tragic, chiar dramatic.

Am constatat că ideile noastre au fost ulterior exprimate identic de un alt coleg, care se pronunța pentru o „disciplina arcani digitalis”³⁰, adică pentru transmisiunea doar a părții catehetice a Sfintei Liturghii.

Ceea ce nu pot înțelege ateii, hipsterii, haterii și chiar creștinii ocazionali este că Sfânta Liturghie nu e un spectacol, nu este nici o activitate informativ-formativă a ucenicilor lui Hristos (deși are câte puțin din toate), ci este instaurarea Împărăției lui Dumnezeu încă în lumea aceasta prin alcătuirea trupului tainic al lui Hristos – Biserica (Efeseni 5:23). Pentru creștinul ortodox, a fi credincios înseamnă să iei parte la acest trup, să mănânci aceeași mâncare și să bei aceeași băutură duhovnicească care ne face co-sângeni cu Hristos (I Corinteni 10:16-17). Având o doctrină diferită asupra Euharistiei (nu cred în realismul prezenței lui Hristos în Pâinea și Vinul euharistic), creștinii neo-protestanți nu au avut această problemă a neparticipării fizice la Liturghie, cultul acestora gravitând în jurul textului biblic.

În termeni generali, cuvântul Evangheliei pate fi vestit, aprofundat și înțeles prin toate mijloacele de comunicare pe care Dumnezeu a îngăduit să le descoperim. La vremea lor, Apostolii au folosit nu doar oralitatea propovăduirii (cum a făcut Hristos), ci și genul epistolar... au folosit scrisul; și sunt convins că dacă ar fi trăit și în epoca noastră ar fi utilizat și televiziunea și online-ul. Dar să mănânci din trupul și sângele lui Hristos nu poți decât stând la o masă – masa euharistică. Din păcate mulți creștini au pierdut dimensiunea euharistică a credinței. De aceea celor neduși la biserică li se pare că nu e mare scofală să lipsești de la adunarea euharistică câteva duminici, devreme ce evenimentul poate fi transmis online. Ei cred că Biserică și Liturghie înseamnă doar o cântare și o predică bună. Nimic mai fals. Miezul și miza bătăliei devenirii noastre spirituale a fost

30 Liviu Vidican Mancu, Liturghisire și propovăduire prin „live-streaming” în Biserica Ortodoxă. Pentru o disciplina arcani digitalis (15.05), <https://radiorenasterea.ro/liturghisire-si-propovaduire-prin-live-streaming-in-biserica-ortodoxa-pentru-o-disciplina-arcani-digitalis/>

și rămâne Euharistia, întrucât este condiția nemuririi și a vieții veșnice (Ioan 6:53) – inima cultului creștin. Creștinii care nu se împărtășeau o perioadă mai mare de 2-3 săptămâni ieșeau din norma Bisericii. Sesizând importanța acestei convingeri Sfântul Ignatie Teoforul (+107) scria unor ucenici:

De Euharistie și de rugăciune se depărtează pentru a nu mărturisi că Euharistia este trupul Mântuitorului nostru Iisus Hristos, trupul care a pățimit pentru păcatele noastre și pe care Tatăl, cu bunătatea Sa, L-a înviat.³¹

Concluzii

Aparent, povestea linguriței pare să repete polemica și războiul îndreptării Calendarului din perioada anilor 1919-1925³²; dacă atunci guvernul a avut o atitudine în expectativă, de data aceasta a fost promotorul unor actele legislative menite să reglementeze chestiunii interne ale cultului, în speță al BOR. Faptul că o parte considerabilă a Ecclesiei s-a lăsat purtată de curentul reformării doar pentru satisfacția Mediei ostile devoalează un aspect dureros pentru BOR: golul imens în cunoștințele și atașamentul credincioșilor săi față de valorile și doctrinele promovate de BOR, lipsa de catehizare, sau cel puțin slaba activitate în acest domeniu. Nefiind practicant și neînțelegând actele liturgice ale Bisericii sale, ortodoxul din statistici este incapabil să înțeleagă sensul și nevoia de Euharistie (a celor practicanți). În egală măsură, și din aceleași motive, autoritatea vremelnică a considerat chestiunea lingurițelor (și chiar a Liturghiei) neesențială și, în consecință, susceptibilă anulării, modificării sau substitute digitale. În fața acestei situații, Biserica a avut două răspunsuri, din păcate dihotomice: pe de o parte, marea majoritatea a ierarhiei a oferit soluții de compromis, convenabile autorității politice și pliate pe măsurile sanitare, pe de altă parte, nucleul dur al Bisericii a considerat orice abandon al vechilor practici un soi de apostazie funcțională, menită să umfle pânzele seculariștilor.

Noi considerăm că soluția acestor contestări nu poate fi decât conștientizarea comunității, a creștinilor nepracticanți, cu privire la valoarea

31 Ignatie Teoforul, *Smirneni*, 7, în PSB vol. 1, trad. D. Fecioru, București, 1979.

32 Pentru detalii, a se vedea Vasile Băncilă, *Duhul sărbătorii*, Edit. Anastasia, 1996 și Ernest Bernea, *Timpul la țaranul român*, București, 1941.

și importanța Euharistiei. Secularizarea lumii, îndepărtarea de Dumnezeu a unora dintre semenii noștri este cauza majoră a situației în care ne aflăm, aceștia vor rămâne mai departe contestatarii Bisericii și ai credinței. De aceea, bătălia teologilor trebuie să vizeze scoaterea din tăcerea vinovată a majorității credincioșilor nepracticanți; aceștia trebuie aduși la înțelegerea sensurilor profunde ale Bisericii și ale Euharistiei.

În viziunea noastră, trei sunt soluțiile la această problemă:

1. Dezvoltarea unei cateheze euharistice simple și complete. Când fiecare creștin va înțelege rostul sau în arhitectura Bisericii sale, în comunitatea sa, în trupul mistic al parohiei sale; când va înțelege că Euharistia nu este numai o aducere aminte de gestul lui Hristos, ci esența de care atârnă șansa nemuririi și înveșnicirii sale, apatia și neimplicarea vor dispărea;
2. Când trupul acesta mistic al Bisericii (care suntem noi, fiecare dintre noi) va înțelege că miza este Euharistia, nu lingurița, vom pricepe că nu este important dacă primești Euharistia în palmă, în linguriță sau în orice variantă... Atâta vreme cât, împărtășindu-te ești una cu Hristos, nici numai este important cum se petrece acest lucru. Celui dornic de Hristos și de viața veșnică, lingurița îi spune tot atât de multe cât îi spune celui lihnit de foame, furculița și cuțitul – niște instrumente care te ajută.
3. Restricțiile din perioada aceasta de pandemie au determinat întărirea unor comunități parohiale prin folosirea mijloacelor de comunicare moderne: FB, WhatsApp. Cunosc nenumărate parohii care au alcătuit grupuri prin care au ținut legătura între ei și cu preotul lor. Aceasta este o șansă pe care trebuie să o fructificăm.

Dumitru Adrian Vanca: preot și profesor la Facultatea de Teologie Ortodoxă din cadrul Universității „1 Decembrie 1918”. Directorul Școlii Doctorale de Teologie, membru al comisiilor de specialitate teologie a CNATDCU și ARACIS, specialist în Teologie liturgică, cu cercetări în domeniul cărților liturgice de la începutul epocii tiparului în limba română. Ultima lucrare importantă: *Paradigme liturgice în sec. 17. Ioan Zoba din Vinț și evoluția liturghiei românești*, Alba Iulia, Edit. Reîntregirea, 2016; email: dumitru.vanca@uab.ro.